

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ШКАБАРІНА МАРГАРИТА АНДРІЇВНА

УДК 378.14:371.13:373.3

**РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука».

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Мельничук Лілія Борисівна,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Акімова Ольга Вікторівна,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри педагогіки і професійної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Грітченко Тетяна Яківна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі.

Захист відбудеться 15 березня 2018 року о 13 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua/> та у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 14 лютого 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність теми дослідження. Ціннісні орієнтири кожної історичної епохи визначаються її соціально-економічними, культурними та науковими детермінантами. Сучасні світові тенденції, а саме: поширення інформаційної свободи, розвиток демократії та гуманістичних цінностей, активізація міжкультурної взаємодії – є головними особливостями «креатогенної епохи» (С. Арієті, (S. Arieti), М. Чиксентміхаї (M. Csikszentmihalyi), Д. Саймонтон (D. Simonton), сутність якої визначається тим, що креативна особистість є її породжувальним центром, смисловизначальним ядром, вищим критерієм та метою неперервного суспільного розвитку.

Зазначені тенденції, а також євроінтеграційні процеси впливають на вектор вищої освіти України. Відповідно до законів «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.) та «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), одним із пріоритетних завдань професійної освіти є формування креативної особистості, котра здатна здійснювати інноваційну діяльність, забезпечувати потреби суспільства та ринку праці. Реформи, що відбуваються у системі середньої освіти, також визначають основні вимоги щодо підготовки педагогічних кадрів. Ключовим компонентом Концепції Нової української школи (2016 р.) є умотивований учитель, який має свободу творчості, навчається впродовж життя, вміє імпровізувати та експериментувати.

Школа першого ступеня слугує фундаментом, який формує ключові компетентності молодших школярів. У зв'язку із соціально-економічними перетвореннями сучасні молодші школярі значно відрізняються від своїх однолітків попередніх десятиліть. На вчителя початкової школи покладено відповідальність розвивати творчу особистість учня, виявляти його здібності, створювати сприятливу атмосферу на уроках, формувати систему морально-етичних цінностей. Учні потребують креативних учителів, які будуть їх розуміти і навчати творчо. Однак практика свідчить, що більшість учителів не проявляють креативності, а використовують переважно традиційні методи організації навчальних занять у початковій школі.

Освітні реформи, пов'язані з реалізацією Концепції Нової української школи, передбачають, що у наступному навчальному році всі вчителі початкової школи навчатимуть учнів за новими програмами, буде здійснено їхню перепідготовку. Вчитель отримає академічну свободу і зможе сам обирати шлях для досягнення вимог Державного стандарту початкової загальної освіти. Усі вищезазначені зміни в освіті, труднощі і специфіка молодшого шкільного віку потребують нової парадигми підготовки вчителів початкової школи, а саме креативних фахівців, які будуть готові реалізовувати вимоги Нової української школи, умітимуть нестандартно мислити, генерувати оригінальні ідеї, оперативно вирішувати проблемні ситуації, приймати сміливі рішення. У цьому контексті набуває актуальності проблема розвитку педагогічної креативності, яка надасть можливість майбутньому вчителю оригінально розв'язувати

професійні завдання, удосконалювати процес навчання та виховання школярів; забезпечить мотивацію на самовдосконалення, саморозвиток та самореалізацію особистості.

Нині креативність є міждисциплінарним феноменом і широко досліджується у філософському (О. Гагаріна, С. Гольдентріхт, М. Кузнецова, К. Наумова, Б. Сорокін, А. Столетов, В. Яковлев), психологічному (Т. Барішева, Д. Богоявленська, М. Воллах (M. Wollach), Дж. Гілфорд (J. Guilford), Н. Вишнякова, В. Дружинін, Л. Єрмолаєва-Томіна, Є. Ільїн, Н. Коган (N. Kogan), А. Маслоу (A. Maslow), В. Моляко, О. Музика, В. Рибалка, Р. Стернберг (R. Sternberg), Є. Торренс (E. Torrance), О. Тунік та ін.), педагогічному (О. Акімова, Н. Гузій, О. Дубасенюк, Н. Кічук, О. Морозов, О. Отич, С. Сисоєва, В. Сластьонін, А. Сологуб, В. Утьомов, В. Фрицюк, А. Хуторської, І. Шахіна та ін.) дискурсах.

Зміст, структуру, ознаки педагогічної креативності у своїх розвідках вивчали такі вчені: О. Антонова, О. Дунаєва, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, М. Кашапов, К. Кречетников, О. Куцевол, Л. Петришин, М. Поташник, Л. Харченко та ін. Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх учителів досліджували: Н. Бібік, В. Бондар, Л. Петриченко, І. Підласий, О. Савченко, Л. Хомич, В. Чайка та ін. Проблему розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи порушували: Н. Бружукова, І. Зязюн, О. Комар, Я. Кодлюк, А. Кузьмінський, В. Сухомлинський, Л. Хоружа та ін. Однак проблема розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін не була предметом окремого дисертаційного дослідження.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практики підготовки вчителів засвідчив, що в сучасній системі вищої освіти існують певні суперечності:

- між потребою ринку праці у висококваліфікованих креативних учителях та невідповідністю цих вимог випускниками педагогічних закладів вищої освіти;
- соціальним замовленням щодо підготовки вчителів початкової школи з високим рівнем педагогічної креативності та недостатньою розробленістю змістово-технологічного забезпечення цього процесу у закладах вищої освіти;
- потенціалом дисциплін фахового циклу для розвитку педагогічної креативності та їх недостатнім використанням у педагогічній практиці.

Актуальність проблеми, наявні суперечності та необхідність їх розв'язання зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» «Виховання учнівської і студентської молоді на ідеях миру в навчально-виховному процесі школи і ВНЗ» (державний реєстраційний номер 0114U006025).

Тему дисертації затверджено вченою радою ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

(протокол №10 від 26.05.2016 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №2 від 23.02.2016 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – зміст, методи і форми розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.

Мета дослідження – обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Розкрити теоретичні аспекти розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін.

2. Конкретизувати критерії і показники визначення рівнів розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.

3. Визначити педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи та їхнє місце у структурі функціональної моделі організації цього процесу під час вивчення фахових дисциплін.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов під час упровадження структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше*:

– обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін, зокрема, реалізацію дидактико-розвивального потенціалу дисциплін фахового циклу через наповнення їх змісту проблемними завданнями з урахуванням особливостей і структури педагогічної креативності вчителів початкової школи; створення креативного освітнього середовища для вільного самовизначення і актуалізації особистісного потенціалу майбутніх учителів початкової школи; використання креативних ресурсів інноваційних технологій у процесі викладання фахових дисциплін;

– розроблено структурно-функціональну модель розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін, яка відображає єдність цільового (мета і завдання, кінцевий результат), концептуального (закономірності, підходи, принципи), ціннісно-мотиваційного (мотиви, потреби, інтереси), змістового (навчальні дисципліни), організаційно-процесуального (педагогічні умови, етапи, методи, технології, форми, засоби навчання), результативного (критерії, показники та рівні розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи) блоків.

Уточнено зміст понять «педагогічна креативність», «педагогічна креативність вчителя початкової школи», «креативна компетентність».

Конкретизовано критерії, показники визначення рівнів розвитку

педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.

Набули подальшого розвитку зміст, форми та методи розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у контексті професійного навчання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблений навчальний курс «Основи педагогічної креативності вчителя початкової школи» може слугувати як варіативний компонент навчального плану для студентів галузі знань 01 «Освіта» спеціальності 013 «Початкова освіта». Представлена методика розвитку педагогічної креативності, а також методичні рекомендації можуть використовуватися викладачами педагогічних закладів вищої освіти для розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи. Методичні розробки уможливають удосконалення змісту навчальних дисциплін «Теорія та методика виховання», «Інформаційні технології навчання», «Основи педагогічної творчості», «Педагогічні технології в початковій школі». Теоретичними положеннями дисертаційної роботи можуть послуговуватися викладачі для розробки навчальних і навчально-методичних посібників, дидактичних матеріалів, проведення спецсеминарів та факультативних занять та студенти під час підготовки рефератів, курсових, магістерських робіт.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (довідка про впровадження №04/131 від 13.10.2017 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження №184 від 22.09.2017 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження №03-28/02/4046 від 10.10.2017 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження №05-16/87 від 12.10.2017 р.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, конкретизація, моделювання, ідеалізація, узагальнення – для з'ясування сутності, особливостей, структури та характеристики рівнів розвитку педагогічної креативності; визначення, обґрунтування педагогічних умов та розроблення структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін;

– *емпіричні*: анкетування, тестування, інтерв'ю, бесіда, проєктивні методики, педагогічне спостереження – для визначення стану розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи;

– *педагогічний експеримент* (пілотажний, констатувальний, формувальний) для перевірки ефективності педагогічних умов та структурно-функціональної моделі;

– *статистичні*: χ^2 – критерій К. Пірсона – для опрацювання, інтерпретації та забезпечення достовірності результатів експериментальної роботи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: міжнародні – «Актуальні

питання сучасної педагогіки» (Ужгород, 2015), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології» (Львів, 2016), «Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати» (Братислава, 2016), «Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті» (Одеса, 2016), «Фактори розвитку педагогіки і психології в XXI столітті» (Харків, 2016), «Чорноморські наукові студії» (Одеса, 2017), «Сучасні проблеми гуманітарних наук» (Краматорськ, 2017), «Scientific though transformation» (Morrisville, 2017); всеукраїнська – «Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (Мукачево, 2016).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука» (2015–2017 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 17 публікаціях автора: 7 статтях у наукових фахових виданнях України; 1 – у міжнародному журналі, внесеному до міжнародних наукометричних баз даних; 9 публікаціях матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (265 найменувань, з них 11 іноземними мовами), додатків (8 на 28 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 177 сторінках. Роботу ілюстровано 21 таблицею та 18 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами; визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано завдання, описано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дослідження; вказано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні аспекти розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи»** здійснено теоретичний аналіз феномена креативності у філософському, психологічному, соціологічному та педагогічному аспектах; проаналізовано поняття педагогічної креативності, з'ясовано сутність та психолого-педагогічні основи її розвитку, охарактеризовано особливості педагогічної креативності вчителя початкових класів; визначено дидактико-розвивальний потенціал фахових дисциплін для розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів.

Встановлено, що розвиток креативності – соціальна проблема, вирішення якої є пріоритетним освітнім завданням в Україні та за кордоном. Систематизовано погляди вчених на проблему структури креативності та якостей креативної особистості. Сформовано розуміння креативності як інтегральної якості особистості, що охоплює комплекс взаємопов'язаних моральних, вольових, інтелектуальних та емоційних якостей, які – залежно від зовнішніх (середовище) та внутрішніх чинників (мотивація) та ступеня їх прояву – визначають здатність людини до творчості, створення креативних

продуктів діяльності, вираження власної індивідуальності, розв'язання наявних суперечностей та проблем.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень (В. Антонішена, Т. Баришева, І. Гриненко, В. Фрицюк та ін.) узагальнено та виокремлено такі компоненти креативності: мотиваційний (мотивація особистості до креативних дій, позитивне емоційне налаштування, спрямованість на результат, втілення ідеї), когнітивний (необхідний обсяг знань для реалізації креативності, мисленнєві операції), діяльнісний (охоплює різного роду навички та вміння: комунікативні, організаторські, дослідницькі та ін.) та особистісний (креативні здібності людини: розвинена уява, фантазія, винахідливість, цілеспрямованість, кмітливість та ін.).

Проаналізовано, уточнено та обґрунтовано поняття «педагогічна творчість», «педагогічна креативність», «педагогічна креативність вчителя початкової школи», «креативна компетентність». Педагогічна творчість – це цілеспрямований, неперервний процес розвитку особистості учня (співтворчість), що полягає в удосконаленні педагогічної діяльності, підвищенні рівня педагогічної майстерності.

Визначено основні тенденції тлумачення педагогічної креативності, а саме: інтегральна характеристика особистості (О. Белявських, А. Кострюков, Д. Мірошнікова, І. Огоновская, А. Хуторської); професійна якість (Н. Степаненко); динамічна якість учителя (О. Дунаєва); готовність до педагогічної творчості (В. Андрєєв, О. Антонова); здатність до прояву власної індивідуальності (В. Колеснікова); психічна і соціальна готовність особистості (О. Щербакова).

Охарактеризовано педагогічну креативність як інтегральну особистісно-професійну якість, що виражається в здатності до здійснення педагогічної творчості, оригінального вирішення проблем, професійного і особистісного самовдосконалення. Специфіка педагогічної креативності визначається напрямом діяльності вчителя (педагог закладу дошкільної освіти, вчитель початкової школи, вчитель-предметник, викладач вищої школи тощо). Встановлено, що взаємозв'язок педагогічної креативності і педагогічної творчості полягає у тому, що креативність є інтегральною якістю (сукупністю особистісних і професійних рис), яка за допомогою креативних дій виражається у педагогічну творчість.

Виокремлено такі основні ознаки педагогічної креативності: розвинений комплекс індивідуальних якостей (комунікативних, інтелектуальних, вольових, емоційних, моральних та ін.); здатність бачити та оригінально вирішувати педагогічні проблеми (комунікативні, організаційні, методичні); педагогічна спрямованість мислення; бажання проявити власну індивідуальність; уміння долати стереотипи, неприйняття «шаблонного» мислення; бажання створювати нове, втілювати ідеї в життя; здатність упроваджувати інноваційні технології навчання.

Педагогічну креативність вчителя початкової школи охарактеризовано як інтегральну особистісно-професійну якість, що полягає у здатності до педагогічної творчості, оригінального вирішення педагогічних проблем,

активного використання та удосконалення інноваційних технологій навчання, з урахуванням вікових особливостей молодших школярів та специфіки викладання предметів у початковій школі. Зосереджено увагу на тому, що педагогічна креативність учителя початкової школи виявляється у своєрідності професійної діяльності, а саме: *врахуванні вікових особливостей молодших школярів*, що проявляється у підборі та організації навчальної та виховної роботи, зважаючи на потреби та інтереси учнів; *особливостях викладання предметів у початковій школі*, що знаходить вияв в оптимальному підборі методів і прийомів навчання для найбільш ефективного засвоєння навчального матеріалу, його доступного викладу, вмінням зацікавити учнів предметом, мотивувати їх до засвоєння знань; *універсальності вчителя початкової школи*, що потребує швидкого переключення з одного виду діяльності на інший, вміння генерувати багато ідей, здатності організовувати свою діяльність для отримання найбільш ефективного результату тощо.

Уточнено сутність поняття «креативна компетентність», що вміщує в себе систему знань, умінь, навичок, здібностей і особистісних якостей, які визначають готовність особистості до прояву креативності у різних сферах діяльності. Визначено, що креативна компетентність може бути властива будь-якій особистості незалежно від професії, а педагогічна креативність – це якість педагога, який володіє креативною компетентністю.

Розкрито поняття «*фахова дисципліна*» як дисципліна циклу професійної та практичної підготовки, яка забезпечує майбутнього вчителя базовими теоретичними знаннями та практичними навичками. Визначено дидактико-розвивальний потенціал фахових дисциплін для розвитку педагогічної креативності. З'ясовано, що можливостями розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи є удосконалення навичок вирішення проблемних педагогічних ситуацій, аналіз типових помилок учителів, вивчення інноваційних технологій навчання, методик проведення позаурочної, позакласної виховної роботи; розроблення вправ, сценаріїв, конспектів уроків, презентацій, планів роботи гуртків, удосконалення мовленнєвої культури та навичок використання різних типів мистецтв на уроках у початковій школі.

Аналіз психолого-педагогічних праць дав змогу встановити, що на розвиток педагогічної креативності впливають особистісні та ситуативні чинники (С. Смірнов), внутрішня і зовнішня мотивація (Т. Любарт), наявність адаптаційного рефлексу (креативний викладач-креативний студент) (Л. Єрмолаєва-Томіна), творче середовище, усунення психологічної інерції студентів (М. Зиновкіна), формування позитивної Я-концепції, використання проблемних задач, евристичних прийомів, задач відкритого типу, ігор, розв'язування педагогічних задач під час фахової підготовки (Н. Гузій, Н. Кічук, С. Сисоєва).

У другому розділі «**Організаційно-методичні основи розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін**» конкретизовано критерії, показники та рівні педагогічної креативності майбутніх учителів початкових класів; запропоновано діагностичний інструментарій; сформульовано мету і завдання

констатувального етапу експерименту; визначено початковий рівень педагогічної креативності; з'ясовано основні труднощі та суперечності розвитку педагогічної креативності; розроблено структурно-функціональну модель; обґрунтовано педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі вивчення фахових дисциплін.

Виокремлено такі критерії педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи: *когнітивний* (відображає сукупність професійних знань майбутнього фахівця початкової освіти), *особистісний* (являє собою систему особистісних креативних якостей), *мотиваційно-емоційний* (представляє мотивацію та емоційне налаштування студента на розвиток педагогічної креативності, усвідомлення її важливості), *діяльнісний* (окреслює реалізацію набутих креативних умінь студента). Показниками когнітивного критерію є: загальні професійні знання про педагогічну креативність, обізнаність з інноваційними технологіями навчання молодших школярів. Особистісний критерій охоплює такі показники: дивергентне мислення, розвинуті креативні якості (наполегливість, відкритість до нового, впевненість у своїх силах, винахідливість, неприйняття стереотипів, шаблонності, проникливість, самостійність, асоціативне мислення, розвинута інтуїція), адекватне сприйняття критики з боку викладачів (друзів, сім'ї). Показниками мотиваційно-емоційного критерію є: внутрішня мотивація до самовдосконалення, професійної реалізації; позитивне ставлення до розвитку педагогічної креативності; бажання залучати інших до творчості, розвивати їхні творчі здібності; прагнення застосовувати інноваційні методи й прийоми навчання у майбутній професійній діяльності. Діяльнісний критерій об'єднує показники: вміння реалізовувати креативні рішення педагогічних проблем; виявлення креативності під час підготовки до уроку, позакласної, позаурочної роботи; розвинуті комунікативні вміння (уміння спілкуватися з молодшими школярами, їхніми батьками; вирішувати проблемні комунікативні ситуації); вміння імпровізувати.

Виділено три рівні розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи: *адаптивний* (низький), *репродуктивний* (середній), *продуктивний* (високий) та встановлено характеристику кожного рівня.

Дослідження проводилося на базі Інституту педагогічної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», Рівненського державного гуманітарного університету, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Загалом в експерименті брали участь 400 студентів спеціальності 013 «Початкова освіта». Експериментальна група охоплювала 195 осіб, контрольна група – 205 осіб.

Аналіз статистичних даних констатувального етапу засвідчив, що для більшості студентів (59% респондентів) характерний репродуктивний рівень розвитку педагогічної креативності, показники креативного рівня становлять 19,7%, адаптивного – 21,3%. За допомогою методу математичної статистики (χ^2 – критерій К. Пірсона) перевірено однорідність експериментальної й контрольної груп. Виокремлено такі труднощі розвитку педагогічної

креативності: студенти недостатньо обізнані з основними поняттями педагогічної креативності; майбутні вчителі, хоча і мають креативний потенціал, але не готові його реалізовувати у педагогічній діяльності; у студентів відсутня чітка мотивація до здійснення педагогічної творчості в майбутній професії.

З урахуванням мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження, нами створено структурно-функціональну модель розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи (рис. 1). До складу моделі входять такі блоки: *цільовий, концептуальний, ціннісно-мотиваційний, змістовий, організаційно-процесуальний, результативний*. Запропонована модель представлена як цілісна система, компоненти якої взаємопов'язані.

Цільовий блок визначає зміст, структуру моделі та кінцеву мету дослідження. *Концептуальний блок* вміщує закономірності (виховний і розвивальний характер навчання; зумовленість навчання суспільними потребами; залежність навчання від реальних можливостей студентів), методологічні підходи (акмеологічний, особистісно орієнтований, компетентнісний, синергетичний), загальнодидактичні та специфічні принципи (творчої співпраці, саморозвитку, стимулювання креативності) та їх взаємозв'язок.

Ціннісно-мотиваційний блок містить *мотиви, потреби, інтереси* та відображає особистісний складник креативного вчителя. Серед мотивів виокремлено: пізнавальні (розвивати свої здібності), творчі (бути креативним у майбутній професійній діяльності), соціальні (навчати інших творчо, приносити користь суспільству). Встановлено, що для розвитку педагогічної креативності майбутній вчитель має мати таку сукупність потреб: самоствердження (усвідомлення необхідності реалізації креативного потенціалу), потреба реалізувати свої здібності (передбачає застосування умінь, навичок, здібностей у різних видах діяльності), здобути професію (бути суспільно значущим), створювати нові продукти діяльності (визначає самореалізацію, бажання бути корисним для інших). Визначено коло інтересів: інтерес до професії, процесу творчості, дітей та їхнього розвитку.

Змістовий блок вміщує навчальні дисципліни: «Теорія та методика виховання», «Інформаційні технології навчання», «Педагогічні технології в початковій школі», «Основи педагогічної креативності вчителя початкової школи». *Організаційно-процесуальний блок* охоплює форми, методи, технології, засоби навчання, етапи розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи та педагогічні умови. До форм організації навчального процесу належать традиційні (лекційні, практичні, лабораторні, семінарські заняття) та нетрадиційні (лекція-візуалізація, проблемна лекція, лекція-бесіда, семінар-диспут, круглий стіл тощо) заняття з фахових дисциплін. Методи навчання представлені раціональним поєднанням інноваційних із традиційними. До засобів навчання належать: підручники, посібники, наочний матеріал, Інтернет-ресурси та ТЗН. Виокремлено етапи розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи: ціннісно-мотиваційний (початковий); креативно-діяльнісний (основний); рефлексійно-оцінний (завершальний), охарактеризовано їх мету і завдання.

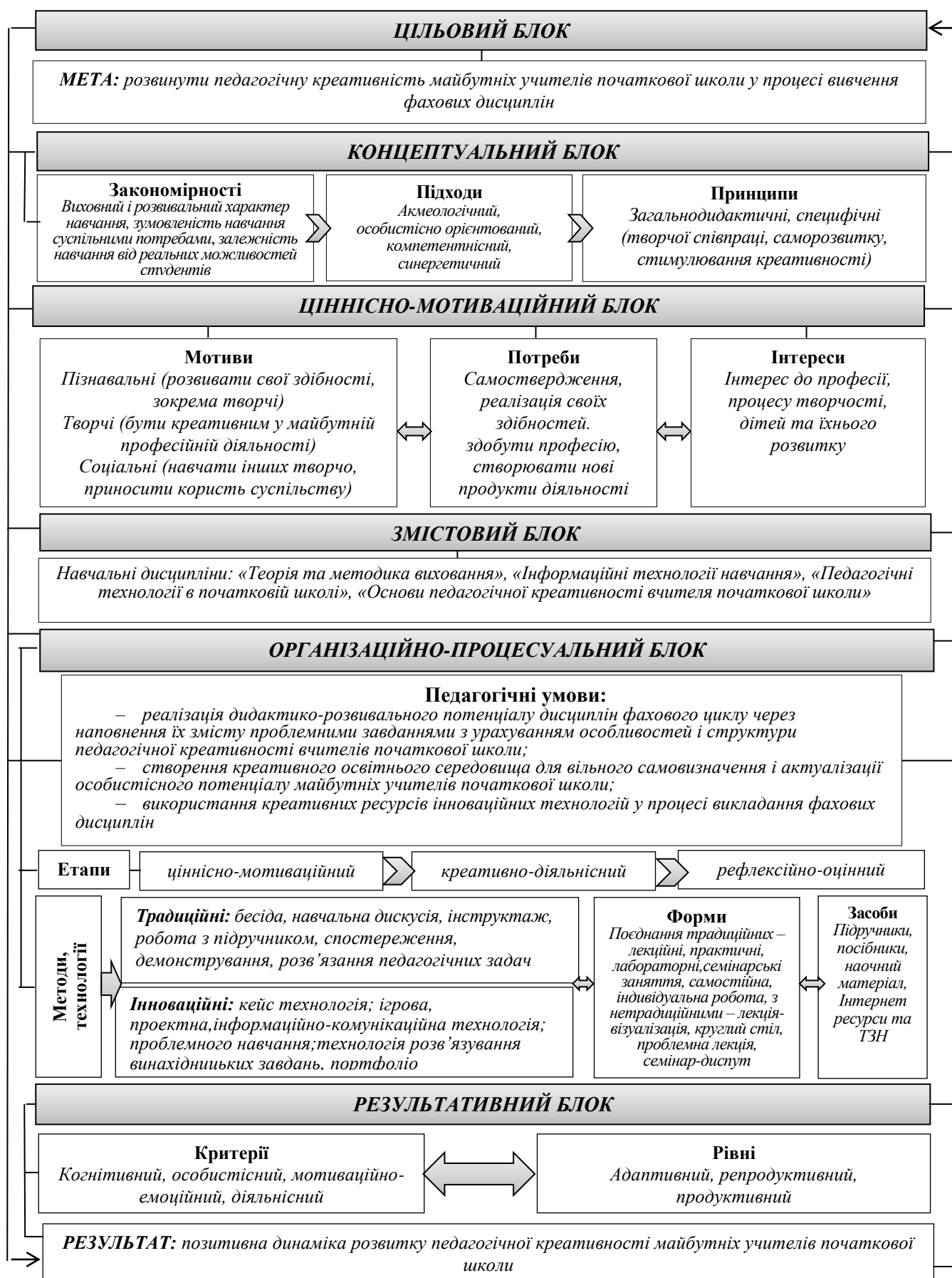

Рис. 1. Структурно-функціональна модель розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін

Результативний блок вміщує критерії, показники та рівні розвитку досліджуваної якості, відображає діагностику та оцінку результатів.

На основі здійсненого аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів констатувального етапу експерименту визначені та обґрунтовані такі *педагогічні умови*: реалізація дидактико-розвивального потенціалу дисциплін фахового циклу через наповнення їх змісту проблемними завданнями з урахуванням особливостей і структури педагогічної креативності вчителів початкової школи; створення креативного освітнього середовища для вільного самовизначення і актуалізації особистісного потенціалу майбутніх учителів початкової школи; використання креативних ресурсів інноваційних технологій у процесі викладання фахових дисциплін.

У третьому розділі **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності впровадження структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи»** представлено методику реалізації структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної креативності; перевірено ефективність упровадженої моделі та педагогічних умов; розроблено методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи.

Реалізація запропонованої моделі здійснювалася під час вивчення фахових дисциплін «Теорія та методика виховання», «Інформаційні технології навчання», «Педагогічні технології в початковій школі», «Основи педагогічної креативності вчителя початкової школи» та проходила у три етапи.

Метою початкового *ціннісно-мотиваційного етапу* було підвищення рівня педагогічної креативності за мотиваційно-емоційним компонентом. На цьому етапі надавалась перевага проблемній та ігровим технологіям, застосовувались нетрадиційні форми організації аудиторних занять, а саме: проблемна лекція, проблемний семінар, лекція-візуалізація, лекція із задалегідь запланованими помилками, круглий стіл. Враховувалось змістове навантаження фахових дисциплін для усвідомлення майбутніми вчителями початкової школи педагогічної креативності та її значення у будь-яких сферах професійної діяльності. Результатом проведення зазначеного етапу стало: ознайомлення студентів з педагогічною креативністю, її ознаками, місцем в системі якостей учителя; готовність до творчості та співтворчості; засвоєння знань про актуальність застосування інноваційних технологій у майбутній професії; позитивна налаштованість майбутніх педагогів на розвиток педагогічної креативності.

Основний *креативно-діяльнісний етап* був спрямований на розвиток когнітивного, особистісного та діяльнісного компонентів педагогічної креативності, тому студенти залучались до активної творчої та інтелектуальної діяльності. У цей період надавалась перевага технології ситуаційного навчання, розв'язування винахідницьких завдань, самостійна робота посилювалась творчими завданнями. По завершенню основного етапу майбутні вчителі оволоділи знаннями про педагогічну креативність, інноваційні технології навчання молодших школярів; посилилась мотивація до реалізації креативного

підходу в майбутній педагогічній діяльності.

Рефлексійно-оцінний етап сприяв усвідомленню значення педагогічної креативності, бажання розвивати її у майбутньому, осмислення власного креативного потенціалу, закріплення здобутих знань та вмінь; у цьому зв'язку надавалась перевага проектній технології навчання. Реалізація структурно-функціональної моделі здійснювалась на засадах акмеологічного, особистісно орієнтованого, компетентнісного та синергетичного підходів, а також ґрунтувалась на загальнодидактичних та специфічних принципах.

Розвитку педагогічної креативності сприяли визначені та упроваджені в освітній процес вищої школи педагогічні умови. Реалізація *першої педагогічної умови* здійснювалась через: використання дидактико-розвивального потенціалу навчальних дисциплін, акцентування уваги на посилення їх творчого компонента засобами інноваційного навчання, урахування специфіки роботи вчителів початкової школи, особливостей прояву їхньої педагогічної креативності. Впровадження *другої педагогічної умови* забезпечувало можливість заохочення студентів до креативних ідей, надання вільного вибору інформаційних ресурсів, тем для опрацювання, прийняття викладачем будь-яких ідей, опорою на творчий досвід під час занять, особистісно орієнтованим підходом до кожного студента. Реалізація *третьої педагогічної умови* відбувалась через удосконалення змісту фахових дисциплін, домінування інноваційних технологій навчання, вибір найбільш ефективного методу для забезпечення гармонійного розвитку педагогічної креативності.

Упроваджений навчальний курс «Основи педагогічної креативності вчителя початкової школи» уміщував два змістових модулі. Перший – «Теоретичні основи педагогічної креативності» – передбачав осмислення студентами основних знань про сучасні дослідження креативності, сутність, ознаки, умови та бар'єри її розвитку; другий змістовий модуль – «Педагогічна креативність у структурі професіоналізму вчителя початкової школи» – був спрямований на оволодіння знаннями про особливості педагогічної креативності вчителя початкової школи, орієнтований на практичний розвиток зазначеної якості та формування установки на неперервний професійний саморозвиток.

Діагностика розвитку педагогічної креативності, яка була проведена після завершення формувального етапу педагогічного експерименту, засвідчила такі зміни: кількість студентів в ЕГ з адаптивним рівнем зменшилась на 11,2 %, з репродуктивним – на 1,1 %, а кількість майбутніх учителів за показниками продуктивного рівня зросла на 12,3 %. Результати розподілу студентів КГ засвідчують такі зміни: кількість студентів репродуктивного рівня розвитку педагогічної креативності зменшилась на 2,4%, збільшилась кількість студентів з репродуктивним рівнем на 0,9%, а студентів із продуктивним рівнем стало більше на 1,5 %. Отже, у студентів контрольної групи педагогічна креативність розвивалась, але повільно (рис. 2).

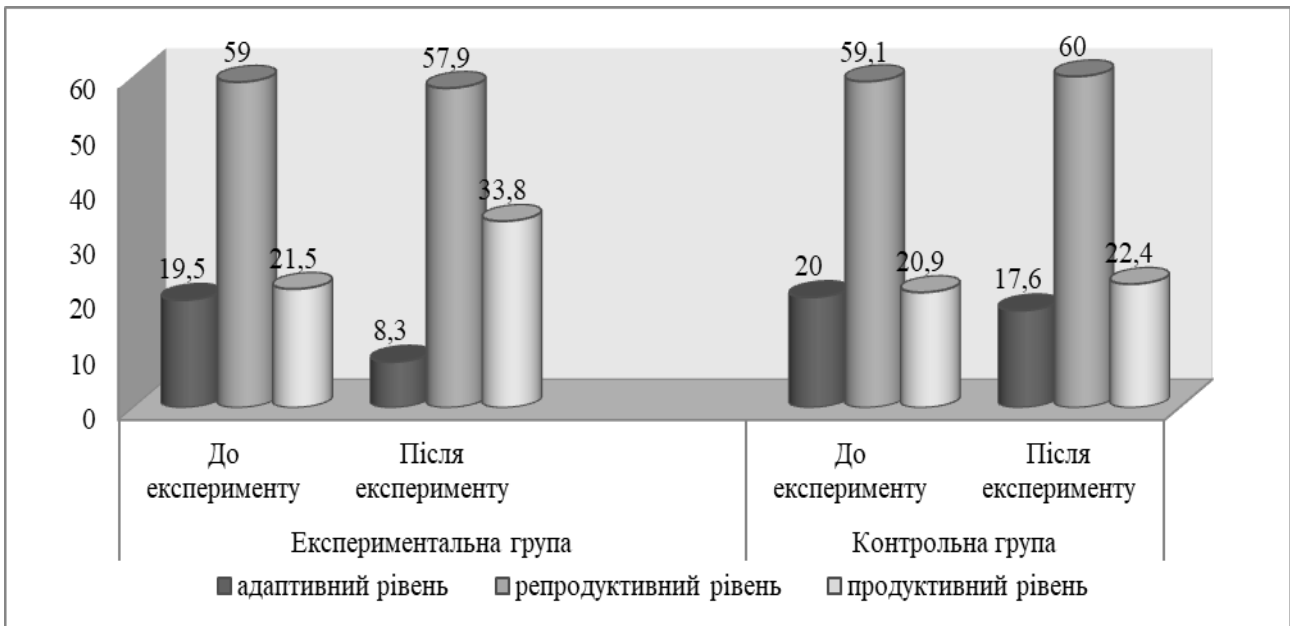

Рис. 2. Гістограма розподілу майбутніх учителів початкової школи за рівнями розвитку педагогічної креативності до і після проведення експерименту

Статистичну значущість виявлених змін у рівнях розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкових класів ЕГ і КГ підтверджено математичною обробкою даних. Застосування критерію К. Пірсона ($\chi^2_{\text{емп}} = 11,445 \geq 5,991$) засвідчило, що результати розвитку педагогічної креативності після формувального етапу експерименту в майбутніх учителів початкової школи КГ та ЕГ є відмінними, різниця між розподілами статистично достовірна. Отже, впровадження у освітній процес педагогічних умов та моделі розвитку педагогічної креативності дало позитивний результат, проведене дослідження було ефективним, мета дослідження досягнута.

Розроблено методичні рекомендації, що ґрунтуються на визначених та експериментально перевірених педагогічних умовах, апробованій структурно-функціональній моделі розвитку педагогічної креативності, теоретично-методичних основах розвитку креативності майбутніх учителів. Рекомендовано розвивати вміння педагогічної імпровізації, сприяти формуванню асертивної поведінки; проводити тренінги, спрямовані на актуалізацію творчого потенціалу, інтерактивні дискусії, круглі столи, прес-конференції, спільні уроки з учителями-практиками, педагогічні майстер-класи, конкурси педагогічної креативності, «креативні бої»; використовувати групові форми роботи, педагогічні кейси різного рівня складності; застосовувати нетрадиційні форми організації навчальних занять, педагогічні, рольові ігри, творчі проекти (групові, індивідуальні), метод портфоліо; упроваджувати в освітній процес робочі зошити з фахових дисциплін як компонента навчально-методичного забезпечення розвитку педагогічної креативності; організувати роботу гуртків, проблемних груп.

ВИСНОВКИ

У дослідженні представлено теоретико-методичне обґрунтування і результати експериментальної перевірки педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін. Результати дослідження дали підстави сформулювати такі висновки:

1. У сучасних суспільних умовах постала потреба формування нової генерації вчителів початкової школи, а саме фахівців з високим рівнем педагогічної креативності, підготовлених до реалізації ідей Нової української школи, здатних відходити від традиційних методик організації освітнього процесу. Нині креативність розглядають не лише як особистісне утворення, а важливу професійну якість, яка необхідна фахівцеві для успішного неперервного саморозвитку та конкурентоспроможності. У цьому зв'язку виникає необхідність розвивати креативність у професійному контексті. На основі аналізу психолого-педагогічних праць педагогічна креативність вчителя початкової школи визначена як інтегральна особистісно-професійна якість. У її основі лежить здатність здійснювати педагогічну творчість, оригінально вирішувати педагогічні проблеми, активно використовувати та удосконалювати інноваційні технології навчання з урахуванням вікових особливостей молодших школярів та специфіки викладання предметів у початковій школі. Теоретичне дослідження аспектів розвитку педагогічної креативності дало змогу встановити, що позитивна динаміка розвитку досліджуваної якості можлива через врахування специфіки роботи вчителя початкової школи, особистісних і ситуаційних чинників, створення сприятливого середовища у вищій школі, використання інноваційних технологій навчання у процесі вивчення фахових дисциплін.

2. Конкретизовано критерії визначення рівнів розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкових класів, а саме: когнітивний (окреслює сукупність професійних знань майбутнього фахівця початкової освіти), особистісний (окреслює комплекс креативних якостей), мотиваційно-емоційний (відображає мотивацію та емоційне налаштування студента на розвиток педагогічної креативності, усвідомлення її важливості), діяльнісний (представляє реалізацію набутих умінь студента). Розкрито зміст показників кожного критерію та виокремлено три рівні педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи: адаптивний (низький), репродуктивний (середній), продуктивний (високий).

3. На основі теоретичного аналізу наукових джерел та результатів констатувального етапу експерименту були визначені та обґрунтовані такі педагогічні умови: реалізація дидактико-розвивального потенціалу дисциплін фахового циклу через наповнення їх змісту проблемними завданнями з урахуванням особливостей і структури педагогічної креативності вчителів початкової школи; створення креативного освітнього середовища для вільного самовизначення і актуалізації особистісного потенціалу майбутніх учителів початкової школи; використання креативних ресурсів інноваційних технологій у процесі викладання фахових дисциплін. Визначені педагогічні умови є

змістовим ядром розробленої моделі і мають наскрізний характер. У дослідженні представлені педагогічні умови реалізовувались через сконструйовану структурно-функціональну модель, що представляє систему взаємопов'язаних блоків: цільового, концептуального, ціннісно-мотиваційного, змістового, організаційно-процесуального, результативного.

Зміст, структуру моделі та кінцеву мету дослідження представлено у цільовому блоці. Концептуальний компонент моделі відображений взаємозв'язками закономірностей навчання, методологічних підходів (акмеологічний, особистісно орієнтований, компетентнісний, синергетичний), загальнодидактичних та специфічних принципів (творчої співпраці, саморозвитку, стимулювання креативності). Особистісний компонент креативного вчителя представлений у ціннісно-мотиваційному блоці, що вміщує мотиви, потреби, інтереси, які є важливими для успішного розвитку педагогічної креативності. Змістовий блок охоплює визначені фахові дисципліни. Форми, методи, технології, засоби навчання, етапи розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи та педагогічні умови репрезентовані у організаційно-процесуальному блоці моделі. Організація навчального процесу представлена поєднанням традиційних (лекційні, практичні, лабораторні, семінарські заняття, самостійна, індивідуальна робота) та нетрадиційних (лекція-візуалізація, круглий стіл, проблемна лекція, семінар-диспут та ін.) форм навчання під час вивчення фахових дисциплін. Методи і технології навчання відображені як синтез інноваційних та традиційних. До засобів навчання відносимо: підручники, посібники, наочний матеріал, Інтернет-ресурси та технічні засоби навчання. Виокремлено етапи розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкових класів, а саме: ціннісно-мотиваційний (початковий); креативно-діяльнісний (основний); рефлексійно-оцінний (завершальний), охарактеризовано їхню мету, завдання і зміст. Діагностика та оцінка результатів ефективності педагогічних умов відображена у результативному блоці, який містить критерії, показники та рівні розвитку досліджуваної якості.

4. Ефективність визначених педагогічних умов під час упровадження структурно-функціональної моделі підтверджується змінами у показниках розвитку педагогічної креативності після проведення формувального етапу експерименту. В експериментальній групі студентів з адаптивним рівнем стало менше на 11,2 %, зменшилась кількість студентів із репродуктивним на 1,1 %, а кількість майбутніх вчителів продуктивного рівня розвитку педагогічної креативності зросла на 12,3 %. Достовірність отриманих даних перевірено за допомогою критерію К. Пірсона (X^2).

Отже, успішність розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін зумовлюється реалізацією визначених педагогічних умов та розробленої структурно-функціональної моделі. Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого наукового пошуку потребує розв'язання проблем розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі науково-дослідної діяльності та практичної підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Шкабаріна М. А. Педагогічна творчість та педагогічна креативність : компаративний аналіз / М. А. Шкабаріна // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць. – № 1(15). – Рівне : РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2016. – С. 179–184.
2. Шкабаріна М. А. Дослідження педагогічної креативності у вітчизняній та зарубіжній педагогічній думці / М. А. Шкабаріна // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 6–8.
3. Шкабаріна М. А. Навчально-виховний потенціал фахових дисциплін у контексті розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи / М. А. Шкабаріна // Науковий огляд. – №8 (29). – Київ, 2016. – С. 84–92.
4. Шкабаріна М. А. Структура педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи / М. А. Шкабаріна // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2016. – № 4. – С. 66–74.
5. Шкабаріна М. А. Модель розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи / М. А. Шкабаріна // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : педагогіка. – 2017. – № 2. – С. 89–95.
6. Шкабаріна М. А. Педагогічні умови розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи / М. А. Шкабаріна // Професійна освіта : проблеми і перспективи / ІІТО НАПН України. – К. : ІІТО НАПН України, 2017. – Випуск 12. – С. 55–59.
7. Шкабаріна М. А. Теоретичні аспекти визначення умов розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи / М. А. Шкабаріна // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць. – № 1 (17). – Рівне : РВЦ МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. – С. 171–176.
8. Шкабаріна М. А. Технологія розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін / М. А. Шкабаріна // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Херсон, 2017. – Випуск LXXVI. – Том 2. – С. 146–150.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Шкабаріна М. А. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів засобами інноваційних технологій як педагогічна проблема / М. А. Шкабаріна // Актуальні питання сучасної педагогіки. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 11–12 грудня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 135–137.
10. Шкабаріна М. А. Інноваційні педагогічні технології як засіб формування педагогічної креативності майбутніх учителів / М. А. Шкабаріна // Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст. : Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29–30 січня 2016 року). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. – С. 105–107.

11. Шкабаріна М. А. Формування креативної компетентності майбутніх учителів початкової школи / М. А. Шкабаріна // Сучасні наукові дослідження та розробки : теоретична цінність та практичні результати – 2016. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Братислава, 15–18 березня 2016 року). – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. – С. 154–155.

12. Шкабаріна М. А. Формування творчої особистості майбутніх учителів засобами креативної педагогіки / М. А. Шкабаріна // Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у XXI столітті : Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції : (18–19 березня 2016 р., м. Одеса). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. – С. 73–76.

13. Шкабаріна М. А. Розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів у контексті євроінтеграційних процесів / М. А. Шкабаріна // Наука та освіта : актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (19–20 травня 2016 р., м. Мукачєво). – Мукачєво : Вид-во МДУ, 2016. – С. 234–235.

14. Шкабаріна М. А. Поняття педагогічної креативності у сучасному педагогічному дискурсі / М. А. Шкабаріна // Фактори розвитку педагогіки і психології в XX столітті : Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції : (м. Харків, Україна, 10–11 червня 2016 року). – Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016. – С. 52–55.

15. Шкабаріна М. А. Особливості педагогічної креативності вчителя початкової школи / М. А. Шкабаріна // Чорноморські наукові студії : матеріали Третьої міжнародної мультидисциплінарної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 року). – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2017. – С. 206–209.

16. Шкабаріна М. А. Особливості застосування кейс-методу у процесі розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів / М. А. Шкабаріна // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітарних наук» (м. Краматорськ, 27 серпня 2017 року). – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – С. 14–17.

17. Шкабаріна М. А. Methodical recommendations for the development of pedagogical creativity primary school teachers / М. А. Шкабаріна // Proceedings of X International scientific conference «Scientific though transformation» (Morrisville, USA, 22 september 2017). – Morrisville, Lulu Press, 2017. – С. 117–119.

АНОТАЦІЇ

Шкабаріна М. А. Розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, Рівне, 2018.

У дисертації розкрито теоретичні аспекти розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін. Конкретизовано критерії, показники та рівні розвитку педагогічної

креативності майбутніх учителів початкової школи. Обґрунтовано й експериментально перевірено дієвість педагогічних умов (реалізація дидактико-розвивального потенціалу дисциплін фахового циклу через наповнення їх змісту проблемними завданнями з урахуванням особливостей і структури педагогічної креативності вчителів початкової школи; створення креативного освітнього середовища для вільного самовизначення і актуалізації особистісного потенціалу майбутніх учителів початкової школи; використання креативних ресурсів інноваційних технологій у процесі викладання фахових дисциплін). Виокремлені педагогічні умови покладено в основу структурно-функціональної моделі, до складу якої увійшли взаємопов'язані блоки: цільовий, концептуальний, ціннісно-мотиваційний, змістовий, організаційно-процесуальний, результативний. Розроблено методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін.

Ключові слова: майбутні учителі початкової школи, педагогічна креативність, фахові дисципліни, педагогічні умови, структурно-функціональна модель розвитку педагогічної креативності.

Шкабарина М. А. Развитие педагогической креативности будущих учителей начальной школы в процессе изучения профессиональных дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, Ровно, 2018.

В диссертации раскрыты теоретические аспекты педагогической креативности будущих учителей начальной школы в процессе изучения профессиональных дисциплин. Определены и обоснованы критерии, показатели и уровни развития педагогической креативности будущих учителей начальной школы. Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия (реализация дидактико-развивающего потенциала дисциплин профессионального цикла путем наполнения их содержания проблемными задачами с учетом особенностей и структуры педагогической креативности учителей начальной школы; создание креативной образовательной среды для свободного самоопределения и актуализации личностного потенциала будущих учителей начальной школы; использование креативных ресурсов инновационных технологий в процессе преподавания профессиональных дисциплин). Выделенные педагогические условия положены в основу структурно-функциональной модели, в состав которой вошли взаимосвязанные блоки: целевой, концептуальный, ценностно-мотивационный, содержательный, организационно-процесуальный, результативный. Разработаны методические рекомендации по развитию педагогической креативности будущих учителей начальной школы в процессе изучения профессиональных дисциплин.

Ключевые слова: будущие учителя начальной школы, педагогическая креативность, профессиональные дисциплины, педагогические условия,

структурно-функциональная модель развития педагогической креативности.

Shkabarina M. A. The development of pedagogical creativity of future primary school teachers in the process of studying professional disciplines. – The manuscript.

Thesis for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Academician Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities, Rivne, 2018.

The theoretical aspects of primary school teachers' pedagogical creativity in the process of professional disciplines studying is described in the dissertation. Pedagogical creativity is described as integral personality-professional quality, which is expressed in the ability to implement pedagogical creativity, original solution of problems, realization of teacher's individuality, professional and personal self-improvement. The main features of pedagogical creativity are singled out: a developed complex of individual qualities (communicative, intellectual, volitional, emotional, moral, etc.); the ability to solve pedagogical problems (communicative, organizational, methodical) originally; pedagogical orientation of thinking; desire to realize their own personality; the ability to overcome stereotypes, rejection of «template» thinking; the desire to create a new one, to embody new ideas; the ability to implement innovative learning technologies.

The criteria of pedagogical creativity of future teachers of elementary school are outlined: cognitive (reflects a set of professional knowledge of the future specialist), personal (represents a system of personal creative qualities), motivational-emotional (represents the motivation and emotional setting of a student for the development of pedagogical creativity, awareness of its importance), activity (represents the realization of acquired creative skills of the student). Indicators of the cognitive criteria are: general professional knowledge of pedagogical creativity, competency in innovative technologies for the education of junior pupils. The personal criterion includes the following indicators: divergent thinking; developed creative qualities (perseverance, openness to new ones, self-confidence, ingenuity, rejection of stereotypes, pattern, insight, autonomy, associative thinking, developed intuition), adequate perception of criticism from teachers (friends, family). The structure of the motivational-emotional criterion includes the following indicators: internal motivation for self-development, professional implementation; positive attitude towards the development of pedagogical creativity; the desire to attract others to creativity, to develop their creative abilities; the desire to apply innovative methods and techniques of training in future professional activities. Activity criterion includes the following indicators: the ability to implement creative solutions to pedagogical problems; exercise creativity in preparation for lessons, extracurricular activities; developed communicative skills (ability to communicate with junior schoolchildren, solve problem communicative situations, and have a special approach in communicating with parents); ability to improvise. Three levels of pedagogical creativity of future elementary school teachers of are distinguished: adaptive (low), reproductive (average), creative (high); the characteristic of each level is established.

The term «professional discipline» is described as a discipline of the professional and practical training cycle that provides the future specialist with basic theoretical knowledge and practical skills. It is generalized that educational potential for the development of pedagogical creativity of future primary school teachers is to improve the skills of solving problematic pedagogical situations, typical mistakes of teachers, the study of innovative teaching technologies, methods of conducting extra-curricular educational work; creation of own exercises, notes, lessons, presentations, plans of work of circles, improvement of speech culture, use of different types of art at classes in elementary school, etc.

The validity of pedagogical conditions was substantiated and experimentally verified (realization of didactic and developmental potential of a professional cycle disciplines due to problem tasks taking into account peculiarities and structure of primary school teachers' pedagogical creativity; creation of creative educational environment for free self-identification and actualization of personal potential of the future elementary school teacher; application of creative resources of innovative technologies in the process of teaching professional disciplines). The pedagogical conditions are the basis of a structural and functional model, which includes interconnected blocks: target, conceptual, value-motivational, content, organizational-procedural, effective. It is determined that the model of pedagogical creativity of future teachers development performs the following functions: axiological (consists in the formation of professional values, high ideals of the elementary school teacher, perception of creativity as a means of professional and personal self-improvement); epistemological (ability to gain new knowledge through the creative act); control and evaluative (diagnostics and correction of activity is carried out with the help of criteria, indicators and levels of development of pedagogical creativity,); syncretic (interconnected structural components of the model can be considered and function in a complex). The diagnosis of the pedagogical creativity development, which was carried out after the end of the formative stage of the pedagogical experiment, showed that after the introduction of the author's structural-functional model and certain pedagogical conditions, there was a positive dynamics of pedagogical creativity development.

The results of the experimental work developed guidelines for pedagogical creativity of future primary school teachers. It is recommended: to develop skills of pedagogical improvisation, promote formation of assertive behaviour, conduct trainings aimed at updating creative potential, interactive discourses; round tables, press conferences, joint lessons with teacher-practitioners, pedagogical master classes, contests of pedagogical creativity, «creative battles»; use group forms of work, pedagogical cases of different levels of complexity; apply non-traditional forms of educational activities organization, pedagogical, role-playing games, creative projects (group, individual), method of portfolio; develop workbooks of professional disciplines using their creative potential; organize the work of circles, problem groups; to introduce additional special seminars on issues of creativity.

Key words: future elementary school teachers, pedagogical creativity, professional disciplines, pedagogical conditions, structural and functional model of the pedagogical creativity development.

Підписано до друку 01.02.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 01/16/2-7

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.
ФО Осадца Ю.В.